



ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ ЗІ СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ НУШ

ДУКА Володимир, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна; wbh7dww@ukr.net, ORCID: 0000-0002-3573-4130

У статті здійснено теоретичний аналіз та осмислення існуючих моделей освітнього середовища, проаналізовано наукові підходи щодо проблеми організації освітнього середовища та його структурних компонентів. Сфокусовано увагу на тому, що освітнє середовище розглядається сучасними науковцями з точки зору його функціональності, а саме як: система впливів умов формування особистості; простір, де соціалізується й розвивається особистість; як змодельоване середовище для реалізації можливостей дитини.

Зазначено, що освітнє середовище в закладі спеціальної освіти – це багаторівнева система умов, обставин, чинників, можливостей, яка забезпечує оптимальні параметри освітньої діяльності певного освітнього суб'єкту в усіх аспектах – цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному. Автором сфокусовано увагу на тому, що якісний психолого-педагогічний супровід процесу зростання дитини визначається якістю створених освітніх умов, головною серед яких є освітнє середовище, яке забезпечує оптимальний розвиток особистості. Подано узагальнене визначення освітнього середовища.

Виділено основні характеристики та параметри освітнього середовища як педагогічної категорії. Зазначено, що освітнє середовище виступає як змістово-насичене, трансформуюче, поліфункціональне, варіативне, доступне, безпечне утворення, що цілеспрямовано забезпечує повноцінну освіту та розвиток дитини.

Сфокусовано увагу на тому, що в умовах реалізації Концепції «Нова Українська школа» використовується загалом аналогічний підхід до визначення структурних компонентів освітнього середовища, що відповідають структурним компонентам освітнього середовища. Виділено основні структурні компоненти освітнього середовища в сучасних умовах розвитку освіти. Узагальнено та дано характеристику структурним компонентам освітнього середовища спеціального закладу освіти для дітей з тяжкими порушеннями розвитку в умовах НУШ. Зазначено, що спільним у більшості теоретичних підходів до визначення педагогічної категорії «освітнє середовище» є визнання значущості цього феномена для якісної організації супроводу учнів, їхнього особистісного розвитку.

Ключові слова: освіта; освітні умови; розвиток особистості; компоненти освітнього середовища, Нова українська школа.



Duka Volodymyr, Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

To the problem of forming an educational environment for children with complex developmental disabilities in nus conditions

The article provides a theoretical analysis and understanding of existing models of the educational environment, analyzes scientific approaches to the problem of organizing the educational environment and its structural components. Attention is focused on the fact that the educational environment is considered by modern scientists from the point of view of its functionality, namely as: a system of influences of the conditions of personality formation; a space where personality is socialized and developed; as a simulated environment for realizing the child's potential.

It is noted that the educational environment in a special education institution is a multi-level system of conditions, circumstances, factors, opportunities that provides optimal parameters of the educational activity of a certain educational subject in all aspects - target, content, procedural, effective, resource. The author focused attention on the fact that quality psychological and pedagogical support of the child's growth process is determined by the quality of the created educational conditions, the main one of which is the educational environment that ensures optimal personality development. A generalized definition of the educational environment is given.

The main characteristics and parameters of the educational environment as a pedagogical category are highlighted. It is noted that the educational environment acts as a content-rich, transformative, multifunctional, variable, accessible, safe education that purposefully provides a full-fledged education and development of the child.

Attention is focused on the fact that in the conditions of the implementation of the «New Ukrainian School» Concept, a generally similar approach is used to determine the structural components of the educational environment, which correspond to the structural components of the educational environment. The main structural components of the educational environment in modern conditions of education development are highlighted. The structural components of the educational environment of a special educational institution for children with severe developmental disorders in the conditions of NUS are summarized and characterized. It is noted that common in most theoretical approaches to the definition of the pedagogical category «educational environment» is the recognition of the significance of this phenomenon for the qualitative organization of support for students, their personal development

Keywords: education; educational conditions; personality development; components of the educational environment, New Ukrainian school.

Актуальність дослідження. В умовах реформування освітньої галузі України одним із важливих стратегічних завдань є її спрямованість на забезпечення підготовки дитини до повноцінного життя у сучасних соціально-економічних умовах. Невід'ємною частиною життєвого середовища дитини є освітнє середовище. Створення сучасного освітнього середовища є однією з основних концептуальних засад освітньої реформи в Новій українській школі (далі – НУШ).

Сучасні технології навчання переорієнтовано із «засвоєння знань» на формування «компетентностей», що базуються на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти, у рамках якої школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, реалізуючи на практиці принцип дитиноцентризму. Особливої актуальності розв'язання означеної проблеми набуває стосовно



учнів з особливими освітніми потребами, для яких навчання та виховання в закладі спеціальної освіти породжують суперечності між прагненнями учнів й їхніми можливостями та досягненням загальної освітньо-виховної мети. Одним із ключових чинників, які впливають на розвиток пізнавальних, навчальних, соціальних можливостей дітей з особливими освітніми потребами, є освітній простір, де перебуває дитина.

Відтак, першочерговим є вирішення питання моделювання якісного та ефективного освітнього середовища для дітей особливими освітніми потребами, що можливо лише під час розвитку усіх його компонентів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій засвідчує, що досліджувана проблема є предметом активних обговорень, прогнозів та системних досліджень учених і практиків. Філософсько-педагогічні аспекти освітнього середовища розглядали Кошіль, 2017; Петько, 2015; Андрущенко, 2009; проблемою проектування освітнього середовища, як фактору впливу на формування особистості, займаються Удич, 2018; Смолюк, 2018. Питання проектування освітнього середовища відображені в нормативних освітніх документах: Законах України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020); Концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей» (2016) та ін. Останнім часом з'явилася велика кількість публікацій із проблеми організації освітнього середовища. Психологічну характеристику освітньому середовищу надають Алексєєва, 2017; Габа, 2016; Ковалевська, Пасічніченко, 2016; Рібцун, 2011.

Однак, на сьогодні немає єдиної думки щодо визначення поняття «освітнє середовище», його структури, характеристики основних структурних компонентів, функцій, рівнів взаємодії, особливостей його проектування. В сучасній педагогічній науці середовищний підхід розглядається як управління через освітнє середовище процесами виховання і розвитку особистості учня; спрямованих на перетворення його у засіб проектування й діагностики результату навчання і виховання (Новікова, 2014; Мануйлов, 2008; Удич, 2017). Цей підхід у контексті нашого дослідження є сукупністю компонентів освітнього середовища та системою взаємодії з ним усіх суб'єктів закладу спеціальної освіти.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз та осмислення існуючих моделей освітнього середовища, проаналізувати підходи до структурування освітнього середовища, узагальнити та дати характеристику структурним компонентам освітнього середовища спеціального закладу освіти для дітей зі складними порушеннями розвитку в умовах НУШ.

Методи дослідження. Для досягнення мети було використано аналіз, порівняння та систематизація сучасних науково-методичних, вітчизняних та зарубіжних літературних джерел із педагогіки.

Результати дослідження В умовах навчально-виховного та корекційно-розвивального процесу спеціального закладу освіти надзвичайно важливо досягти організації саме такого освітнього середовища, яке б сприяло соціалізації, розвитку особистісних цінностей, формування особистості і характеризувалося переважанням позитивним впливом на неї. Особливо коли йдеться про систему спеціальної освіти, де пріоритетне значення у вихованні відводиться мето-



ду прикладу, наочності, оскільки діти, що мають складні порушення розвитку, більшою мірою, ніж діти нейротипові, схильні до наслідування поведінки оточуючих, потребують підвищеної уваги та організації освітнього середовища. Саме ефективне освітнє середовище закладу освіти спроможне забезпечити підвищення якості надання освітніх послуг за рахунок упровадження педагогічних інновацій, індивідуального та диференційованого підходу до кожного учня, високої педагогічної майстерності вчителя.

Головним показником сформованості освітнього середовища (Панов, 2016) є його можливості щодо ефективного особистісного саморозвитку особистості школяра. Причому особливого значення набуває єдність властивостей освітнього середовища і самого суб'єкта педагогічного процесу. Так, з метою використання потенційних суб'єктивних та об'єктивних можливостей учень виявляє активність, перетворюючись водночас і на суб'єкта навчально-виховного процесу, і особистісного розвитку.

Як зазначає Ярошинська, 2015, змістовий аналіз поняття «середовище» у міждисциплінарному аспекті більшістю наук розкривається через фундаментальні категорії – «світ», «простір», «оточення», «місце», «умова». Дослідниця характеризує їх таким чином: категорія «світ» – формує уявлення, що співвідносяться із суб'єктом, про середовище як про певну частину об'єктивної реальності; «простір» наповнює середовище такими властивостями, як: матеріально-процесуальна природа, структура і наявність кордонів; середовище трактується через «оточення» тільки для певного суб'єкта; категорія «місце» вказує, що середовище завжди конкретне, існує тільки в певному місці і в точний час; категорія «умови» визначає взаємозумовленість існування суб'єкта і середовища, тому що не тільки умови навколишнього світу становлять його основу, а й особистість, що формується, є невід'ємною умовою існування відповідного середовища, оскільки «умова» – це те, від чого залежить певний елемент із системи чи комплексу об'єктів, «з наявності якого за необхідністю впливає це явище» (Ярошинська, 2015: 310).

На думку Ясвіна (2001), щоб мати розвивальний ефект, освітнє середовище має забезпечувати комплекс можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу (тобто і учнів, і педагогів). Цей комплекс складається з чотирьох структурних компонентів освітнього середовища як сукупності умов та чинників, що підлягають проектуванню, моделюванню та експертизі:

- просторово-предметний компонент (приміщення для занять та допоміжних служб, будівля в цілому, прилегла територія тощо), що має забезпечувати різноманітність просторових умов (гетерогенність та складність), зв'язність їх функціональних зон, гнучкість (можливість оперативної зміни), керованість, символічну функцію, індивідуалізованість та автентичність (сумісність життєвих проявів);

- психодидактичний компонент, тобто зміст та методи навчання, зумовлені психологічними цілями побудови освітнього процесу, що забезпечує відповідність цілей навчання, його змісту та методів психологічним, фізіологічним та віковим особливостям розвитку дітей;



– соціально-контактний (соціокультурні особливості території; особистий приклад оточуючих; установи та організації, з якими учневі доводиться взаємодіяти; мікросоціуми, до яких він залучений), інформаційний (нормативно-правовий простір; устрій освітньої установи; засоби наочності та реклами; персонально адресовані впливи), предметний (фізична організація простору, використовувані предмети та устаткування; специфіка діяльності, до якої включено учня; санітарно-гігієнічні умови)

– технологічний (діяльнісний), де зміст останнього компонента становлять зв'язок між першими двома, тобто педагогічне забезпечення можливостей середовища (Ясвін 2001).

Теоретичним підґрунтям у моделюванні просторово-предметного компоненту освітнього середовища є усвідомлення його соціально-культурного контексту, що визначається суспільством, природним оточенням і специфікою його призначення. При цьому просторово-предметне середовище навчального закладу в узагальненому вигляді розглядається як сукупність структурованих певним чином просторово-предметних властивостей і відносин, в яких відбувається життєдіяльність дитини в усіх її проявах (Бобренко, 2013).

Просторово-предметний компонент освітнього середовища враховує просторові умови та предметні засоби, сукупність яких забезпечує можливість необхідних просторових дій і поведінки суб'єктів освітнього середовища, що є однією з умов розвитку просторового орієнтування дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

На думку Бобренко, 2013; важливими є такі принципи організації просторово-предметного компонента освітнього середовища, які можуть бути визначені як оптимальні:

- принцип розмаїтості та складності, який передбачає створення можливостей просторового та предметного вибору усіма учасниками освітнього процесу;
- принцип зв'язності різних функціональних зон, який означає наявність можливостей багатофункціонального використання елементів просторового середовища, створення цілісного простору;
- принцип гнучкості й керованості середовища, котрий припускає наявність можливостей для функціональних змін різних предметів залежно від умов освітнього процесу;
- принцип організації середовища як носія символічного повідомлення, що пов'язаний з наданням додаткової актуальної інформації учасникам освітнього процесу, що підвищує їх можливості управління цим середовищем;
- принцип персоналізації середовища, який забезпечує суб'єктам освітнього процесу можливість задоволення потреби у персоналізованому просторі;
- принцип автономності середовища, який забезпечує для всіх учасників освітнього процесу можливість життєдіяльності в найбільш сприятливому для них ритмі, відповідному віковим, статевим та іншим особливостям.

Як потужний засіб психологічного впливу на дітей, просторово-предметна організація освітнього середовища структурувалася та коригувалася, акумулюючи в собі культурно-історичні та ідеологічні цінності суспільства, виконуючи



соціальне замовлення щодо формування відповідних індивідуально-психологічних якостей людини, визначаючи характер і моделі її поведінкових реакцій у відповідь на зовнішні впливи.

У психолого-педагогічній літературі з проблеми просторової структури освітнього середовища загалом використовується поняття «предметно-естетичне середовище». Таке середовище включає в себе навчальну будівлю та його приміщення, двір, територію, меблі, обладнання, наочність, озеленення та часто позначається також як просторово-предметне середовище (Павлова, 2004).

Просторово-предметне середовище виступає «посередником» між дорослим та дитячим світом. Відтак, останній завжди орієнтований на предметні елементи світу дорослих: знаки, символи, відносини тощо. Діяльність дитини, пов'язана з використанням речей, подібна предметній діяльності та діяльності з психологічними знаряддями (Виготський). У цій діяльності виділяється інструментальність, опосередкованість, доцільність. Результатом визначення та використання предметів стає їх перетворення. Діти з складними порушеннями розвитку пізнають предмети сенсорним шляхом і за допомогою мислення, в тому числі й просторового (Павлова, 2004).

На думку Subetto, 1999; злагодженість людини та її матеріального оточення здійснюється тому, що в ньому діють закони сприймання (працюють всі аналізатори і рецептори). Ця ідея визначила основні принципи побудови предметно-просторового середовища спеціального закладу освіти, в якому створюються умови для самостійного набуття дитиною досвіду пізнання себе, власного організму, тіла та його рухових можливостей. Правильно створене середовище задовольняє потребу вихованця в руховій діяльності, отриманні інформації про здоровий спосіб життя та його досягнення, про стосунки з довкіллям. Таке середовище створює певну психологічну комфортність дитини: внутрішню захищеність, можливість вибору різних форм пізнавальної та рухової активності.

Отже, просторово-предметний компонент є одним із ключових складових освітнього середовища дитини зі складними порушеннями розвитку, її ефективності навчання та виховання. Просторово-предметне середовище є осередком способів пізнання себе та довкілля.

В сучасній педагогічній науці широко оперують поняттям «здоров'язбережувальне середовище», як важливий компонент освітнього середовища, адже в Україні останні роки спостерігається тенденція погіршення стану здоров'я дітей. Як зазначає Вітюк, 2018, здоров'язбережувальне середовище – це середовище, у якому створюються такі умови, за яких дитина може усвідомити цінність свого здоров'я, оволодіти способами його збереження і навчитися способам саморегуляції, що дозволять їй зберегти здоров'я. Основними напрямками формування здоров'язбережувального освітнього середовища є:

- забезпечення організаційно-гігієнічних умов здійснення освітнього процесу;
- утвердження пріоритету грамотного піклування про здоров'я учнів;
- підбір та навчання педагогічних працівників здоров'язбережувальних технологій;
- реалізація принципів здоров'язбережувальної педагогіки на практиці;



- навчання здоров'я та виховання культури здоров'я учнів;
- моніторинг стану фізичного та психічного здоров'я школярів, вплив здоров'язбережувальних чинників та результативності діяльності школи щодо охорони здоров'я учнів;
- оптимізація діяльності медичної та психологічної служб школи;
- попередження «шкільних хвороб», «шкільних стресів».

Процес створення здоров'язбережувального середовища ми визначаємо як комплекс змін традиційної системи, спрямованих на підвищення ефективності діяльності щодо збереження і зміцнення життєздатності учнів і педагогів у взаємозв'язку з корекцією їхньої внутрішньої картини здоров'я.

Таким чином, проблема формування здоров'язбережувального навчального середовища спеціального закладу освіти як компоненту освітнього середовища синтезує низку завдань: збереження та зміцнення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я учнів. Серед стратегічних завдань сучасної школи пріоритетним визначено сприяння фізичному, психічному здоров'ю молоді, а одним зі шляхів реформування змісту освітньої підготовки – утвердження пріоритетів здорового способу життя людини. Відтак, одним з найважливіших завдань педагога у контексті організації освітнього середовища є «посередництво» між учнем і середовищем з метою максимального використання можливостей середовища і розкриття потенціалу дитини.

В організації освітнього середовища одним із пріоритетних його компонентів є соціально-контактний компонент. Як зазначає Гуцуляк, 2017; соціально-контактний компонент освітнього середовища існує завдяки численним взаємовідносинам його членів і соціальних інститутів. До особливостей соціально-контактного компонентів відносять: рівень і характер можливостей для самоактуалізації та самореалізації, прояву індивідуальних здібностей і творчого потенціалу особистості; рівень єдності й цілісності складових елементів (соціальних відносин, соціальних сфер); рівень рівномірності розвитку різних елементів і сфер соціального середовища.

Умови, які безпосередньо впливають на особистість, можна класифікувати на дві групи – суспільні та матеріально-фізичні. До першої належать первинні колективи, педагогічний процес, ритуали, соціальне середовище певного регіону, до другої – матеріально-побутові умови життєдіяльності вихователів і вихованців у конкретній освітньо-виховній системі, морально-психологічний клімат у колективі тощо.

Виховна робота має послабити асиміляцію факторів впливу соціальних процесів, які зумовлюють поряд із позитивним впливом соціального середовища негативні моменти, що дестабілізують свідомість і поведінку особистості.

У структурі соціального середовища виділяють макро- і мікрорівні. Макрорівень – це система соціальних відносин у суспільстві. До його структури та змісту належить сукупність багатьох факторів, зокрема економічних, правових, ідеологічних, культурних, політичних тощо.

Мікрорівень – це конкретні умови життя особистості (сім'я, сусідство) та умови в середовищі найближчого оточення (вулиця, тип поселення, навчаль-



ний або трудовий колектив, громадські організації, формальні та неформальні об'єднання)

На основі виховних можливостей соціального компоненту виокремлено поняття «виховне середовище». За твердженням Алексеєнко, виховне середовище – це середовище безпосереднього та опосередкованого впливу на дитину на мікрорівні, сукупність об'єктивних факторів, що утворює умови життєдіяльності особистості, передачі їй суспільно-історичного досвіду людства і національної культури, впливає на формування її фізичних, психічних та соціально-адаптивних можливостей, процес і повноту творчої самореалізації (Малиношевський, 2011).

Соціально-контактний компонент має такі складові:

- сім'я як соціальний інститут (традиції, звичаї, цінності, стиль виховання);
- заклад загальної середньої освіти (навчальний процес, виховний процес, позаурочний час);
- мікрорайон (позашкільні заклади, просвітницькі заклади, заклади дозвілля) (Гевчук, 2012).

Процес формування соціально-контактного середовища вимагає врахування таких компонентів:

- інформаційно-діагностичного: підготовка діагностичної інформації та довідкового матеріалу щодо організації навчання, самоосвіти та саморозвитку особистості;
- змістовно-методичного: концепції навчання, виховання, навчальні програми, індивідуальні плани, посібники, підручники, довідники тощо;
- комунікаційно-організаційного: розподіл ролей, обов'язків суб'єктів педагогічного процесу, визначення цілей та завдань; комунікаційна сфера – стиль спілкування, способи взаємодії; форми і методи організації педагогічного процесу.

Тобто, соціально-контактний компонент освітнього середовища ми розглядаємо як відкриту педагогічну систему, яка тісно пов'язана з зовнішніми чинниками і яка не може функціонувати поза їх межами та впливами. Він виступає як ефективна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів і педагогів, розвитку психологічно здорової особистості, особистісному та компетентнісному зростанню учнів.

Забезпечує цілі навчання, зміст і методи, відповідно особливостям розвитку дитини (вікові, психологічні, фізіологічні) психодидактичний компонент. (Бех, 2011). Основною метою освіти та виховання у розвивальному освітньому середовищі виступає створення умов задля розвитку унікальної особистості, яка прагне максимальної самореалізації, відкрита для сприйняття нового, здатна робити вибір у нестандартних ситуаціях. На нашу думку, заслуговує на увагу й проблема формування у дітей мотивації, що впливає на умови досягнення як особистого успіху, так і ефективність усього освітнього процесу закладу спеціального закладу освіти для дітей зі складними порушеннями розвитку. Механізм реалізації індивідуальних освітніх траєкторій полягає у розробці для кожного учня проекту власного розвитку з урахуванням індивідуальних рис, задатків, вікових, психофізичних можливостей, індивідуальних режимів



життєдіяльності дитини з урахуванням її даних про здоров'я, інтересів, нахилів, уподобань. Правильний підхід до означеного процесу дозволяє вчасно скерувати, скоригувати розвиток освітніх процесів учня; надати йому потрібні не лише освітні послуги, а й допомогу у процесі саморозвитку та самореалізації.

В сучасних умовах організації освітнього середовища, інформаційної глобалізації, вимушеної необхідності організації дистанційних форм навчання (епідеміологічні обмеження, освітній процес під час військових дій, вимушена фізична віддаленість суб'єктів освіти) на нашу думку, одним із наскрізних його компонентів є інформаційно-комунікаційне середовище Петухова, 2016; визначає його як сукупність знаньових, технологічних і ментальних сутностей, які в синхронній інтеграції забезпечують якісне оволодіння системою відповідних знань. Важливо, що в належно організованому інформаційно-комунікаційному середовищі в сучасних умовах створені відповідні функціональні можливості: доступ до ресурсів у будь-який зручний час, зручний і гнучкий сервіс, що уможливорює пошук необхідних інформаційних ресурсів, безкоштовний обмін інформацією між користувачами та ін. У контексті спеціальної освіти розглядаємо комп'ютерно-орієнтоване навчальне середовище, що передбачає використання вчителем комп'ютерних і інформаційних технологій навчання, спеціального програмного забезпечення з необхідними для учня дидактичними, методичними матеріалами, творчими завданнями, включенням елементів автоматизації управління навчальним процесом і надання можливості роботи з ресурсами глобальної мережі Інтернет. Медійне (мультимедійне) середовище школи характеризується використанням у педагогічному процесі навчальних веб-сайтів, пізнавальних фільмів, мультфільмів, телепередач тощо. В умовах сучасного глобального комунікаційного простору посилюється потужний вплив на зростаючу особистість інформаційно-комп'ютерних технологій. Це потребує формування насамперед духовно-культурного простору, оскільки світова інфосфера змушує спілкуватися спрощеною мовою здебільшого віртуально. Характер праці та навчання «в умовах масової комп'ютеризації сприяє посиленню раціоналізму» та «універсалізації мовних засобів вираження». Як зазначає Кремень, 2011; «поява такого типу раціоналізму може спричинити втрату людиною здатності творчого сприйняття світу та розвитку її інтуїтивних можливостей». За належного психолого-педагогічного супроводу використання інформаційного ресурсу в умовах навчання й виховання школярів слугує засобом гуманізації пізнавальної інформації і «може виступати могутнім чинником розкриття творчих потенцій особистості, звільнивши її від рутинної, формально-допоміжної праці» (Кремень, 2011), змінюючи характер самої творчості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Теоретичний аналіз наукових підходів щодо проблеми організації освітнього середовища та його структурних компонентів дозволяє стверджувати, що освітнє середовище розглядається сучасними науковцями з точки зору його функціональності, а саме як: система впливів умов формування особистості; простір, де соціалізується й розвивається особистість; як змодельоване середовище для реалізації можливостей дитини. Це багаторівнева система умов, обставин, чинників, можливостей,



яка забезпечує оптимальні параметри освітньої діяльності певного освітнього суб'єкту в усіх аспектах – цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному. Ми вбачаємо, що структуру освітнього середовища складає єдність п'яти його компонентів (просторово-предметний компонент – осередок способів пізнання себе та довкілля; здоров'язбережувальний компонент – збереження та зміцнення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я учнів; соціально-контактний компонент – міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів і педагогів, розвитку психологічно здорової особистості, особистісному та компетентісному зростанню учнів; психодидактичний компонент – створення умов задля розвитку унікальної особистості, яка прагне максимальної самореалізації; інформаційно-комунікаційний компонент – передбачає використання вчителем комп'ютерних і інформаційних технологій навчання, спеціального програмного забезпечення з необхідними для учня дидактичними, методичними матеріалами, творчими завданнями).

Відтак, освітнє середовище виступає як змістово-насичене, трансформуюче, поліфункціональне, варіативне, доступне, безпечне утворення, що цілеспрямовано забезпечує повноцінну освіту та розвиток дитини. У якості основних характеристик освітнього середовища як педагогічного феномена виступають: цілеспрямованість, спеціальна організація специфічної педагогічної діяльності, взаємодія всіх суб'єктів освітнього процесу, інтегративність та варіативність.

Перспективи подальших досліджень з проблеми формування освітнього середовища ми вбачаємо в поглибленні та узагальненні поняття «освітнє середовище спеціального закладу освіти», розробці структурно-функціональної моделі освітнього середовища з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей зі складними порушеннями розвитку в умовах НУШ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кошіль, О. (2017). Освітнє середовище дошкільного навчального закладу: генеза та сутнісний зміст поняття. Освітологічний дискурс, 18-19(3-4), 150-162. https://www.researchgate.net/publication/344563418_GENEZA_TA_SUTNISNIJ_ZMIST_PONATTA_OSVITNE_SEREDOVISE_DOSKILNOGO_NAVCALNOGO_ZAKLADU
2. Петько, Л. (2015). Філософсько-педагогічні підходи до розуміння «професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в сучасних реаліях освіти. Young Scientist, 2 (17), 87-90. <http://enpuir.npu.edu.ua:8080/handle/123456789/7451>
3. Удич, З. (2017). Середовищний підхід у впровадженні інклюзивної освіти в середній загальноосвітній школі. Наукові записки. Серія: педагогіка, 3., 127-134. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.17.3.17>
4. Смолюк С.В. (2017). Організаційно-педагогічні умови становлення розвивального освітнього середовища в системі початкової освіти України (кінець XX – початок XXI ст.). (Дис. канд. пед. наук). Луцьк.
5. Алексеева, Т. (2013). Психологічна характеристика освітнього середовища як чинника розвитку відповідальності майбутнього фахівця. С.Д. Максименко (Ред.), Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН



України. Т. 1-10, (Т.10, с. 26-36). Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». <http://repository.vsu.org/getfile.php/8971.pdf>

6. *Габа, І.* (2010). Освітнє середовище: соціально-психологічна парадигма. С. Д. Максименко (Ред.), Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України, 22, (Т. 7, с. 27-31). Київ. http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2010_22/sb22_05.pdf

7. *Ковалевська, Н., & Пасічніченко, А.* (2016). Сучасні уявлення про освітнє середовище як психологопедагогічний феномен. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 9 (63), 50-61. <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/10477>

8. *Ярошинська О. О.* (2015). Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. (Дис. доктора пед. наук). Київ.

9. *Ясвин, В.А.* (2001) Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва: Смысл

10. *Павлова, Т. А.* (1999). Развитие пространственного ориентирования у дошкольников и младших школьников. Москва: Шк. Пресса.

11. *Бобренко, І.* (2013). Організація просторово-предметного компонента освітнього середовища як одна з умов розвитку просторового орієнтування дошкільників з обмеженими розумовими можливостями. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 4(1), 120-127. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooor_2013_4%281%29_17

12. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери (2012). Київ, Сімферополь: Універсум.

13. *Малиношевський, Р. В.* (2011). Соціально-педагогічні засади формування цілісного виховного середовища дитини у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ.

14. *Гевчук, Н. С.* (2012). Виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ.

15. *Кремень, В. Г.* (2011). Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ: Т-во «Знання» України.

16. *Вітюк, В. В.* (2018). Підготовка педагогів до створення здоров'язбережувального освітнього середовища у системі післядипломної освіти. Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації: матеріали круглого столу. Луцьк: ВІППО.

17. *Бех, І.* (2012). Рефлексія в духовному саморозвитку особистості. Педагогіка і психологія, 1 (74), 30–37. http://e-cat.scilib.chnu.edu.ua/cgi/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&P21DBN=SKS&I21DBN=SKS_PRINT&S21FMT=fullw_print&C21COM=F&Z21MFN=154746

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Koshil, O.* (2017). Osvitnie seredovyshche doshkilnoho navchalnoho zakladu: geneza ta sutnisnyi zmist poniattia. [Educational environment of a preschool educational institution: genesis and essential meaning of the concept.]. Osvitolohichni dyskurs- Educational discourse, 18-19(3-4), 150-162. https://www.researchgate.net/publication/344563418_GENEZA_TA_SUTNISNIJ_ZMIST_PONATTA_OSVITNE_SEREDOVISE_DOSKILNOGO_NAVCALNOGO_ZAKLADU [in Ukrainian].

2. *Petko, L.* (2015). Filosofsko-pedahohichni pidkhody do rozuminnia «profesiino oriietovanoho inshomovnoho navchalnoho seredovyshcha v suchasnykh realiakh osvity. [Philosophical and



pedagogical approaches to understanding «professionally oriented foreign language educational environment in modern realities of education». *Young Scientist - Young Scientist*, 2 (17), 87-90. <http://enpuir.npu.edu.ua:8080/handle/123456789/7451> [in Ukrainian].

3. *Udych, Z.* (2017). Seredovyshchnyi pidkhid u vprovadzhenni inkluzyvnoi osvity v serednii zahalnoosvitnii shkoli. [Environmental approach in the introduction of inclusive education in secondary school]. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.17.3.17> [in Ukrainian].

4. *Smoliuk S.V.* (2017). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy stanovlennia rozvyvalnoho osvitnoho seredovyshcha v systemi pochatkovoï osvity ukrainy (kinets XX – pochatok XXI st.). [Organizational and pedagogical conditions of formation of the developmental educational environment in the system of primary education of Ukraine (end of XX-beginning of XXI century)]. Candidate's thesis. Luts'k. [in Ukrainian].

5. *Alekseeva, T.* (2013). Psykholohichna kharakterystyka osvitnoho seredovyshcha yak chynnyka rozvytku vidpovidalnosti maibutnoho fakhivtsia/ [Psychological characteristics of the educational environment as a factor in the development of responsibility of the future specialist]. In S.D. Maksymenko (Eds), *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. - Collection of scientific works of the Institute of Psychologia named after GS Kostyuk of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. (Vols. 1-12). (Vol. 10, pp. 26-36). Kyiv: DP «Informatsiino-analitychne ahentstvo». <http://repository.vsu.org/getfile.php/8971.pdf> [in Ukrainian].

6. *Haba, I.* (2010). Osvitnie seredovyshche: sotsialno-psykholohichna paradyhma. [Educational environment: socio-psychological paradigm]. In S.D. Maksymenko (Eds), *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. - Collection of scientific works of the Institute of Psychologia named after GS Kostyuk of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. (Vols. 1-10). (Vol. 7, pp. 26-31). Kyiv: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2010_22/sb22_05.pdf [in Ukrainian].

7. *Kovalevska, N., & Pasichnichenko, A.* (2016). Suchasni uiavlennia pro osvitnie seredovyshche yak psykholohopedahohichniy fenomen. [Modern ideas about the educational environment as a psycho-pedagogical phenomenon]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, (63), 50-61. <http://dspace.npu.edu.ua/handle/123456789/10477> [in Ukrainian].

8. *Yaroshynska O. O.* (2015). Teoretychni i metodychni zasady proektuvannia osvitnoho seredovyshcha profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly. [Theoretical and methodological principles of designing an educational environment of professional training of future elementary school teachers]. Doctor's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

9. *Jasvin, V.A.* *Obrazovatel'naja sreda: ot modelirovaniia k proektirovaniu.* [Educational environment: from modeling to design]. Moskva: Smysl. [in Russian].

10. *Pavlova, T. A.* (1999). Razvitie prostranstvennoho oriietirovaniia u doskolnskov y mladshykh shkolnskov, [The development of spatial orientation in preschool children and primary schoolchildren]. Moskva: Shk. Pressa. [in Russian]

11. *Bobrenko, I.* (2013). Orhanizatsiia prostorovo-predmetnoho komponenta osvitnoho seredovyshcha yak odna z umov rozvytku prostorovoho oriietuvannia doshkilnykiv z obmezhenymy rozumovymy mozhlyvostiamy. [Organization of a spatial and subject component of the educational environment as one of the conditions for the development of spatial orientation of preschoolers with disabilities]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy - Education of persons with special needs: ways of development*, 4 (1), 120-127. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2013_4%281%29__17 [in Ukrainian].



12. Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery, (2012). [Encyclopedia for social professionals]. Kyiv, Simferopol:Universum.

13. *Malynoshevskiy, R. V.* (2011). Sotsialno-pedahohichni zasady formuvannya tsilisnoho vykhovnoho seredovyshcha dytyny u pedahohichnii spadshchyni V. Sukhomlynskoho. [Socio-pedagogical principles of the formation of a holistic educational environment of the child in the pedagogical heritage of V. Sukhomlynskyi]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

14. *Hevchuk, N. S.* (2012). Vykhovannya ditei trudovykh mihrantiv v umovakh sotsialno-osvitnoho seredovyshcha. [Raising children of migrant workers in the social and educational environment]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

15. *Kremen, V. H.* (2011). Filosofiia liudynotsentryzmu v osvitnomu prostori. [The philosophy of human-centeredness in the educational space]. Kyiv: TV «Znannia Ukrainy» [in Ukrainian].

16. *Vitiuk, V. V.* (2018). Pidhotovka pedahohiv do stvorennia zdoroviazberezhualnoho osvitnoho seredovyshcha u systemi pisladyplomnoi osvity. [Training of teachers to create a health-preserving educational environment in the system of postgraduate education]. Formuvannya innovatsiinoho zdoroviazberezhualnoho osvitnoho seredovyshcha: dosvid proektuvannya i realizatsii : materialy kruhloho stolu. - Formation of an innovative health-preserving educational environment: design and implementation experience: materials of the round table. Lutsk: VIPPO.

17. *Bekh, I.* (2012). Refleksiiia v dukhovnomu samorozvytku osobystosti. [Reflection in the spiritual self-development of the individual]. Pedahohika i psykholohiia- Pedagogy and psychology, 1 (74), 30–37. http://e-cat.scilib.chnu.edu.ua/cgi/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&P21DBN=SKS&I21DBN=SKS_PRINT&S21FMT=fullw_print&C21COM=F&Z21MFN=154746